Journal of Iranian Studies
Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 19, No. 37, Summer 2020

An Investigation of the Principles of the Achaemenian Empire Based on Archeological Data*

Zeinab Khosravi[1],
sara sadeghi*[2],
Dr.karim Hajizadeh[3]

1. Introduction

Archeological data has always been a suitable ground to study diverse ii msss isss of uur rr e... esrrr s_life. mmm muuumttt s rr e lefa frmmtee the Achaemenian Empire that were mostly tools known by political institutions as media for representing and performing their own political thoughts. One of the most important concepts elaborated by Persian political thoughts in order to be shown through artistic works was the concept of power. Excavating artistic works of this period with inscription that are considered

*Date received: 01/10/2018 Date accepted: 08/05/2019
Email: sara_sadegh809@yahoo.com

1. Ph.D. student of Archeology, Department of Literature and Humanities, University of Mohaqeq Ardabili, Ardabil, Iran
2. Ph.D. student of Archeology, Department of Literature and Humanities, University of Mohaqeq Ardabili, Ardabil, Iran, Email: sara_sadeghi809@yahoo.com (corresponding Author)
3.Assistant Professor, Department of Literature and Humanities, University of Mohaqeq Ardabili, Ardabil, Iran1

as first-hand evidence, one can easily understand on what basis the Persian kings used to establish their dynasty and represent their power. This issue was specifically successful at the time of Dariush I, as one who was very successful in organizing and handling the society. Each political institution needs authority and legitimacy to be held firmly in terms of its statehood sustainability (Heshmatzade, 2002, 57). Besides its functionality, sometimes, power has a kind of legitimatcy by its own. Therefore, after underpinning political thoughts, a political institution tries to achieve legitimate and power, showing them in different ways. The features of remaining monuments since the Persian Empire conveys power and legitimacy because they reflect their manufacturers' thought (Kalikckan, 2006, 118), and lots of their monuments and works were mostly political than functional (Bousharla, 2010, 98). Hence the question in this research is that how the power of the Achaemenian Empire has been represented according to archeological data and inscriptions? The main hypothesis stated is that power of this dynasty used to be achieved by wealth, military power and artistic works that can be inferred from archeological data and inscriptions.

2. Methodology

In order to study the political thoughts embedded in artistic works and inscriptions, the analytical method was used and data was collected based on library studies approach

3. Discussion

Ruling over different and vast lands, The Achaemenids did not get th__ eelvss limitdd taateeir bbbaccws' bbiii ccc.. zTeey trTdd to aaagge tee obedience to the faith they used to present and have their dynasty legitimized (Weber, 1947, 328). Therefore through advertising tools such as architecture, inscriptions, coins and stamps and using symbols, as well as pictograms of previous civilizations, they accepted some elaborations. Using these advertising tools, they could show the king as an authorized person, who

could make his wishes come true and be considered as one with legitimates. To convey the political messages, the pictures of advertising tools were shown beyond the kingdom centrality and therefore the Persian art were shown the same in various territories. Lots of these pictures indicate the conception of power.

Power makes people's political interactions distinct from their other interactions. Morgenta knows politics among nations as fighting on the way of power and according to him, true recognition of fighting for power is the key of understanding political issues. Generally, power means the ability of adopting desires in spite of others objections, of course if there exists an objection. Power is to control and stall others, but effective tools for this purpose could be variant and diverse (Alem, 2013, 88-89).

In the Persian dynasty, kings gained the necessary power to control governmental organizations and military force among subjects and foreign lands via making wealth. Persian kings showed both powers in their pictograms. Setting up artistic works depended on kingdom's wealth and would cost a heavy expenditure, made hegemony of kingdom pivotal and was an effective tool for propaganda and soft power.

Propaganda and soft power are two important tools to show power and legitimacy. If these tools are successful in practice, they cause increment of power and legitimacy by themselves. The Persian kingdom that used to live within tribes before constitute their kingdom, had no pictogram or propaganda tools, and therefore they had to borrow it from other nations and manipulated them according to their political thoughts. Symbols and pictograms of Persian dynasty were adopted by near east culture wherein concepts such as soft power and propaganda had a very old background. Among the advertising media, stone-made monuments that had picture of kings, gods, writings and the commands of kings on themselves were the primary advertising tools. Attendance of flags, colorful shields, the invention of titles such as four-corners king, king of countries, putting name of kings besides names of Gods and the appearance of poems, military-epic lyrics and

preaching religious motivations were of the other sample to be counted for battles and after that they were proved in artistic works of predecessors. The first work one can name for advertisements was related to subjects and people living in foreign countries so that the thoughts were designed by the mag. Nation could easily gain their goals in terms of power and legitimacy by advertising. Representing power and legitimation in artistic tools was a kind of soft power. The ultimate purpose of soft power was to gain military profit without moving army. Soft power advocated government purposes and goals affecting beliefs, emotions, dependences and behavior of the enemy. Moreover representing soft power in artistic works, acts such as economic sanctions, military threats, and diplomacy improvement in that all of which indicate the importance of the propaganda are taken for granted in field of soft power. Persians had such a valuable skill in making, distributing and advertising using pictographic tools and verbally as well (Walton, 1997, 95; Kelly, 2003, 173-175). The Persian dynasty art which was their advertising tools falls within the field of political arts and kings inscriptions falls within fields of political verbal tools. they are both a reflection of political thoughts. One of the political dimensions of political thoughts among the Persian dynasty is gaining power via wealth.

4. Conclusion

Persian dynasty artistic works are definitely the media that obliviously show different dimensions of political thoughts of their manufacturers. In order to represent and perform political thoughts and the authority upon which society could be established, the Persian dynasty used to benefit from the artistic media. Lots of artistic works of the Persian kingdom mostly indicate the political dimension because of the kind of functional dimension they had. Because Persian kings ought to distribute their political thoughts throughout their kingdom territories via different methods and tools to increase provision of their power and legitimacy, their political methods and whatever was optimizing for their subjects. Therefore artistic works and

inscriptions in the ancient world let the political institutions to depict what was in line with their goals on these woks. These works provided a suitable ground to analyze different dimensions of political thoughts, so that one can see in these works that basis of kings power made because of the civil taxes, military force and building palaces are analyzed through these inscriptions. Power was a necessary condition for Persian kings and reflected the existence of a well-done and mature authority of Persian kings.

Because of the geographical situation of Iran, taxes had a high position as the necessary wealth for kings to handle their vast territory could be achieved and annexing a new land to the territory of the Persian kingdom was pronounced as an increment of wealth. Darioush I elaborated on unifying different scales, minting to sustain money value, help the establishment of a dynamic economy and preventing burglary on roads as well as building roads through these taxes and his announcement of receiving taxes could be seen repeatedly within inscriptions and also acknowlgggе it as a aaiis frr kigg'' wwwrr. eee Prrsinn army wss the miin factor in providing routes and cities' immunity and territory expansion as well. Due to the Iran's geographical situation that was a pass way for different tribes and a connecting way between the ancient east to the west, the military force had a valuable position in the culture of Iranians.

Artistic works to which the Persian dynasty used to spend lots of money indicated the superiority and dominance of Persian kings over other rulers of governmental cities. As a matter of fact, Persian kings changed wealth into the artistic works, which were a symbol of wealth themselves and were also considered to be a kind of utopia, gave a holy aspect to the king's character and let them provide their legitimacy in this way. However, the Persian yysssty rrr -wwdd oteer natinn's miii a to rrrr ssnnt tiii r oolitiaal thgggtt ,, but they purified them alongside their political thoughts to handle their vast kingdom territory pertaining flamboyant tribes, and they were so successful in this respect that presented political thoughts were imitated by rulers of other government cities. So, sometimes Persian architecture was adopted

regardless of the specific climate of a region. Therefore, Persian political thoughts provided their political purposes within Persian dynasty and other regions as well. .

Key words: Achaemenian Empire, Authority, Archaeological data, Shahrab, The army, Utopia.

References [In Persian]:

-Alem, A. (2012). Politics principles (24th ed.). Tehran: Ney.

-Baheri Hassankiade, M., Rezaee, M. (2012). Hunting position among Persian dynasty. Iranian Studies Magazine, 11(21), 27-42.

-Bousharla, R (2010). Shoush within Persian dynasty, Mesopotamia and Iran in Persian dynasty world-conquering and imperialism of 539-331 B.C (Z. Basti, Trans.). Tehran: Samt pub.

-Brian, P. (1998). Persian kingdom history (Vol. 1.). (M. Semsar, Trans.). Tehran: Zaryab pub.

-Collican, W (2006). Archeology and art history in Media and Persians era (GA Aa'd Bkktt iar, aaa...). Tehran: Pazzine pub.

-Coock, J (2004). Persian kingdom (M. Thaghbfar, Trans.). Tehran: Qoqnous.

-Court, A. (2004). Persian. Tehran: Qoqnous pub.

-Courtis, J (2009). Mesopotamia and Iran in Persian dynasty: world conquering and imperialism, 539-331 B.C (Z. Bastani, Trans.). Tehran: Samt.

-Douroje, M (1997). Political sociology t(A. Ghazi, Trans.).

4th edition. Tehran: Tehran University pub.

-Esmaeelpour, A. (2004). Takht Jamshid from shrine to thorne. Anthropology Letter Magazine, 3(6), 38-46.

-Firouzmandi, B., & Bahadori, A. (2011). Position of eastern states in Persian dynasty. Iranian Studies, 1(1), PP 23-63.

-Garry, J (2009). Near eat myths, Mesopotamia (1st ed.). (M. H. Bajalan Farokhi, Trans.). Tehran: Asatir pub.

-Girshman, R. (2006). Iran from beginning to Islam (17th ed.). (M. Moein, Trans.). Tehran: Moein pub.

-Hafeznia, M. (2012). Iranian political geography (5th ed.). Tehran: Samt Pub.

-Heshmatzade, M. (2012). Main principles of Politics (3rd ed.). Tehran: Samt pub.

-Karimian, H., Sarafraz, A. & Ebrahimi, N. (2007). Recovering Persian palaces in Borazjan via emphasis on archeological data. Baghe Nazr, 7(11), 45-57.

-Khosrawi, Z. (2013). Development of political thoughts in Iranian antique era documented by archeological data (Unpublished master's Thesis). Mohaghegh Ardabili University: Ardabil.

-Kokh, M. (2008). Narrated by Dariush (P. Rajabi, Trans.). Tehran: Amirkabir pub.

-Mehrdad, B. (2005). From myth to history (A. Esmaeelpour, Rev.). Tehran: Cheshmeh pub.

-Mobini, M., & Dadwar, A. (2011). Pillar, the power symbol in Persian architecture. Negareh Periodical, 19, 81-94.

-Mohammadifar, Y., & Mohammadifar, Y. (2004). An analysis on accounting and auditing methods in Mesopotamia and Iran since late fourth millennium B.C to end of Persian era. Iranian Studies magazine, 5(10), 213-233.

-Mousavi, M. (2004). Army and politics (A. Mousavi, Rev.). Tehran: Mardomsalar pub.

-Mousavi, M. (2011). A survey on Persian art background. Shiraz: Rakhshid pub.

-Namwar Motlagh, B. (2008). Inferential dualism in Bistoon inscription. Human Science Magazine, 58, 233-254.

-Razmjo, Sh. (2014). Writings on a forgotten region in Persian dynasty, archeology of Persian dynasty (A. Vahdati, Rev.). Tehran: Parseh.

-Rezaeenia, A. (2007). Artistic development process of Iranian inscriptions. Golestane Honar magazine, 10, 87-104.

-Rezaeerad, M (2010). Principles of political thoughts in Ahouramazda wisdom. Tehran: Tarhe No.

-Salim, M. (2011). Iranian history and culture. Tehran: Jami pub.

-Sarafraz, A., & Firouzmandi, B. (2010). Archeology and art of Media, Persian, Parthian and Sassanid. Tehran: Marlic pub.

-Sariolghalam, M. (1998). Tribal principles of Iranian political culture: part Ill lll ltiaal EEE IEEEEEEc Iff rr mtt iPP Prr iiii aal2 22(555-136), 34-43.

-Seyed Sadjadi, M. (1996). Slaves edge: A Persian city in Sistan, part I. History and Archeology Magazine, 10(2), 37-53.

-Stronakh, D. Fabrication of Pasargad Royal Garden and its effect on Iranian garden planting (K. Abdi, Trans.). Art and Architecture Magazine, 22-23, 54-75.

-Try, R (2007). Iranian archeological heritage (M. Rajabnia, Trans.). Tehran: Elmi & Farhangi pub.

-Walzer, G (2010). Persian pictograms (D. S. Khoubnazar, Trans.). Tehran: Pazine.

-Wishoofer, P (2004). Antique Iran (M. Thaghebfar, Trans.). Tehran: Qoqnous pub.

-Zenner, R. C. (2008). Zoroastrians up and falls (T. Ghaderi, Trans.). Tehran: Amirkabir pub.

References [In English]:

-Dandamayev, M. A. (1999). Achaeminid imperial policies and provincial governments. Iranica Antiqua, (Vol. 24), 269- 282.

-Deimel, A. (1931). Sumerische Tempelwictschft zur zeit urukaginas and seiner Vorganger. (Anor 2): Rome.

-Keen, A. G. (1998). Dynasric Lycia: A political history of the Lycians and their relations with foreign powers c.545-362 B.C. ISBN 90 04 10956

-Kellens, J. (2000). Essays on Zarathustra and Zaroastrianism. P.O.Skjærvø: California.

-Kelley. T. (2003). Persian Propaganda. Aneglected factor in Xersss'ivvttt ion ff Greeee nnd Hrrtttt ... (Vll .))) . LLLLLeee:: Iranica Antiqua.

-Kent, R. G. (1953). Old Persian (Gerammar, Texts, Lexicon). New Haven.

-Koldewey, R. (1931). Die Königsburgen von Babylon I-II. (WVDOG 5-54, Leipzig.

-Moosavi Jashni, S. S., & Kasrai, M. S. (2010). Geopolitical elemets of political legitimacy in the Bisitun inscription. Geopolitics Quarterly. 6(4), 139- 153.

-Nylander, C. (1970). Ionians in Pasargadae, old Persian architecture studies. Uppsala: Acta Universitatis Upsalensis 1.

-Nylander, C. (1974). Anatolians in Susa – and Perspolis (?), Aclr 6. [= Hmmages et Opera Minora. Mnumentum H.S. Nyberg 3], 317-23.

-Walton, Duglas., (1997). What is propaganda, and what exactly is wrong with it? Public Affairs Quarterly, 11(4). 27-48.

-Weber, M. (1947). The theory of social and economic organization. New York: Free Press..

مجلّهٔ مطالعات ایرانی

دانشکدهٔ ادبیّات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال نوزدهم، شمارهٔ سی و هفتم، بهار و تابستان ۱۳۹۹

بررسی مبانی قدرت شاهنشاهی هخامنشی به استناد داده‌های باستان‌شناسی*

زینب خسروی[۱]

سارا صادقی(نویسنده مسئول)[۲]

دکتر کریم حاجی‌زاده[۳]

چکیده

داده‌های باستان‌شناسی همواره زمینهٔ ناسبی برای مطالعهٔ ابعاد گوناگون زندگی گذشتگان را فراهم ساخته است. از دورهٔ هخامنشی آثاری برجای‌مانده که بیش از هر چیز ابزارهایی بودند که نهاد سیاسی آن‌ها را رسانه‌هایی در جهت نمایان‌سازی و به اجرا درآوردن اندیشه سیاسی خود می‌دانست. یکی از مهّم‌ترین مفاهیمی که نهاد سیاسی هخامنشی کوشیده تا آن را از مجرای آثار هنری آشکار سازد، مفهوم قدرت است. با واکاوی آثار هنری این دوره همراه با کتیبه‌ها که جزو اسناد دست اوّل محسوب می‌شوند، به سهولت می‌توان استنباط کرد که شاهان پارسی بر چه پایه و بنیان‌هایی قدرت خویش را استوار کرده بودند و برای نمایش آن می‌کوشیدند، این موضوع به‌ویژه با روی کار آمدن داریوش اوّل که در سازمان‌دهی و اداره جامعه بسیار موفّق بود، بیشتر نمایان می‌شود. در این نوشتار که از روش تحلیل محتوا بهره برده و داده‌های آن از شیوهٔ مطالعات کتابخانه‌ای گردآوری شده است؛ آثار هنری خود جلوگاهی از قدرت و مشروعیّت شاه می‌باشد که دارای نمادها و نگارهایی است که دیگر مبانی قدرت شاهان پارسی را، که همان ثروت شاهنشاهی یا خراج شهرب‌ها و نیروی نظامی است، به نمایش گذاشته‌است.

واژه‌های کلیدی: شاهنشاهی هخامنشی، داده‌های باستان‌شناسی، شهرب، ارتش.

---

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۷/۰۹ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۸/۰۲/۱۸

نشانی پست الکترونیک نویسنده مسئول: sara_sadegh809@yahoo.com

(DOI): 10.22103/jis.2019.12931.1883

۱. دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، محقّق اردبیلی، گرایش دوران تاریخی، اردبیل، ایران.

۲. دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، محقّق اردبیلی، گرایش دوران تاریخی، اردبیل، ایران.

۳. استادیار باستان‌شناسی دانشگاه محقّق اردبیلی، گرایش دورا ن تاریخی، اردبیل، ایران.

۱. مقدّمه

تسخیر سرزمین‌های گوناگون توسط پارس‌ها از یک‌سو کاملاً موجب مستحیل شدن پادشاهی‌های توسعه‌طلب (ماد، لیدی، بابل و مصر) در درون یک شاهنشاهی واحد و از سوی دیگر، برقراری نظام شَهرَبی (Xšaθra.p1van)، به بهترین صورت نشان‌دهنده ارادهٔ فاتحان به پدیدآوردن یک دولت نو شد(بریان، ۱۳۷۷: ۱۹۹). بدنهٔ اصلی شاهنشاهی هخامنشی نسبتاً بر ساختار کشورهای پیشین باقی ماند. هر شَهرَب، یک واحد اجتماعی- اقتصادی با سازمان‌های اجتماعی و ساختار داخلی مستقل را شامل می‌شد.

در هر یک از شَهرَب‌های هخامنشی روش‌های متفاوت حکومت از سلطنتی و مردم-سالاری (Democracy) تا آریستوکراسی(Aristocracy) و خداسالاری برپا بود (Dandamayev, 1999: 271- 272). البتّه همه این شهرب‌ها در سیستم اداری گسترده وارتش وسیع شاهنشاهی قرار داشتند؛ به‌طوری‌که شاهنشاه در بالاترین مقام شاهنشاهی بود و شاهان کوچک‌تر در شهرب‌ها اعمال قدرت می‌کردند (Moosavi & Kasrai, 2010:143-)

شاه هخامنشی برای اداره سرزمین‌های وسیع و متنوّع قلمرواش نیازمند اندیشهٔ سیاسی بود که قدَرت و مشروعیّتش را در نزد رعایا و ملل خراج‌گزار تأمین سازد. چنانچه هر نهاد سیاسی که فاقد اندیشهٔ سیاسی قوام‌یافته‌ای باشد، نمی‌تواند کارکردهای خود را در جامعه عملی نماید. درنتیجه، مهّم‌ترین بخش از هر نهاد سیاسی، بخش نظریه‌پردازی و تئوریزه‌سازی (Theorization) اندیشهٔ سیاسی است (خسروی،۱۹:۱۳۹۳). با روی‌کار آمدن شاه مدیر و مدبّر هخامنشی - داریوش اوّل (۴۸۶-۵۲۲ پ.م)- تلاش شد تا همهٔ ابعاد حکومت هخامنشی برای نمایان‌سازی اندیشهٔ سیاسی تمرکزگرایانه همراه با تسامح و رواداری با ملل تابع برآیند (همان: ۱۳۲). «در کانون این نظام شاهنشاهی، شاه قرار داشت» (کورت، ۱۳۸۳: ۷۹). این نقش محوری شاه در کتیبه‌ها رخ نشان داده است.

در مطلع تمام کتیبه‌های فارسی‌باستان سه رکن اندیشهٔ تمرکزگرایانه؛ یعنی خدا، شاه و سرزمین بیان می‌شود. اهورامزدا بزرگ‌ترین خدایان است، شاه، شاه همهٔ ملل و سرزمین‌های پهناور و دوردست است. درحقیقت شاه، شاه شاهان و پیوندَهٔ سرزمین‌های گوناگون است (خسروی، ۱۳۹۳: ۱۳۵)؛ پس در نظام شاهنشاهی هخامنشی پادشاه و خدا توأمان بر مردم استیلا داشتند و فرهنگ‌های اقوام نیز در شمول استعلای آن قرار می‌گرفتند (کسرایی، ۱۳۸۹: ۱۹۴). شاهان هخامنشی در کتیبه‌ها به این تأکید دارند که در پارس شاه هستند یا از نژاد پارسی و یا آریایی‌اند. این سه رکن تمرکزگرایی، آشکار می‌سازد که با وجود تنوّع فرهنگی و کثرت‌گرایی هخامنشیان، اهورامزدا، شاهنشاه و سرزمین پارس محور اصلی نظام شاهنشاهی هخامنشی می‌باشد(خسروی،۱۳۴:۱۳۹۳). تاکنون بسیاری از مطالعات

منطقه‌ای نشان داده‌اند که حداقل اکثریت عظیم نخبگان اقوام تابعه، احتمالاً به استثنای مصر، شاه پارس را نه فرمانروایی بیگانه و جبار بلکه تضمین‌کنندهٔ ثبات سیاسی، نظم اجتماعی، رفاه اقتصادی و از این رو حافظ مشاغل خود می‌دانستند (ویسهوفر، ۱۳۸۵: ۸۲).

هر نهاد سیاسی برای دوام و انسجام نظام، نیازمند قدرت (Authority) و مشروعیّت (Legitimite) است (حشمت‌زاده، ۱۳۸۱: ۵۷).گاه قدرت افزون بر کارکرد اصلی خود نوعی مشروعیّت نیز فراهم می‌سازد. از همین رو نهاد سیاسی بعد از نظریه‌پردازی اندیشهٔ سیاسی تلاش خواهد کرد قدرت و مشروعیّت را به‌دست‌آورده و آن را به شیوه‌های مختلف نمایش دهد. ویژگی‌های آثار برجای‌مانده از هخامنشیان گویای قدرت و مشروعیّت می‌باشد؛ زیرا انعکاس‌دهندهٔ فکر سازندگانش است (کالیکان، ۱۳۸۵: ۱۱۸) و بسیاری از آثار خیره‌کنندهٔ آن‌ها بیشتر سیاسی بود تا کاربری (بوشارلا، ۱۳۸۹: ۹۸). از همین رو در این جستار سؤال این است که: به استناد داده‌های باستان‌شناسی و کتیبه‌ها چگونه قدرت شاهنشاهی هخامنشی جلوه‌گر شده است؟ فرضیهٔ مطرح بیان داشته که: قدرت این شاهنشاهی از رهگذر ثروت، نیروی نظامی و آثار هنری فراهم می‌شده است که آن‌ها را می‌توان از داده‌های باستانی و کتیبه‌ها استنباط کرد.

هدف اصلی این نوشتار شناخت مبانی قدرت هخامنشی به استناد آثار هنری و کتیبه‌هاست؛ «چراکه قدرت از مفاهیم اساسی اندیشه سیاسی است» (عالم،۱۳۹۱:۸۸) و همراه با مشروعیّت عامل استقرار و استمرار حکومت و تداوم بخشندهٔ اهداف سیاسی دیگر توسط حکومت است.

۱-۱. پیشینهٔ پژوهش

هرچند بارها در کتب مختلف اشاره گردیده که آثاری هنری هخامنشی نمودار قدرت آنان است امّا این موضوع هیچ‌گاه تشریح و مبانی‌اش نشان داده نشده‌است. از جمله این منابع می‌توان به آثاری چون *تاریخ امپراتوری هخامنشیان* نوشتهٔ پیر بریان که در سال ۱۳۷۷ ترجمهٔ آن منتشر شد، *باستان‌شناسی و تاریخ هنر در دوران مادی‌ها و پارسی‌ها* نوشتهٔ ویلیام کالیکان که در سال ۱۳۸۵ ترجمهٔ آن چاپ شد، *هخامنشیان* نوشتهٔ آملی کورت که در سال ۱۳۸۳ ترجمهٔ آن به انتشار رسید و *شاهنشاهی هخامنشی* که در سال ۱۳۸۳ ترجمهٔ آن منتشر شد و نیز مقالاتی مانند «ستون، نماد قدرت در معماری هخامنشی» نوشته مبینی و دادور که در سال ۱۳۹۰ در *فصلنامه نگره* انتشار یافت و «سیر تحول هنری نقش برجسته‌های صخره‌ای ایران» نوشتهٔ عباس رضایی‌نیا که در سال ۱۳۸۶ در مجله گلستان هنر به چاپ رسید، اشاره کرد.

۱-۲. روش پژوهش

در این پژوهش برای واکاوی اندیشه سیاسی نهفته در آثار هنری و کتیبه‌ها از روش تحلیلی بهره‌گیری شده و شیوهٔ گردآوری داده‌ها مطالعات کتابخانه‌ای است.

۲. بحث و بررسی

۲ -۱. مبانی قدرت شاه هخامنشی

هخامنشیان که بر سرزمین‌های گوناگون و پهناور حکومت می‌کردند، خودشان را به اطاعت صرف از طرف اتباع محدود نکردند. آن‌ها تلاش می‌کردند، اطاعت را به ایمانی که آن‌ها ارائه می‌دادند، تبدیل کنند و به حکومت خویش مشروعیّت دهند (Weber, 1947: 328)؛ بنابراین از طریق ابزارهای تبلیغاتی مثل معماری، نقش برجسته‌ها، سکه‌ها و مهرها و با استفاده از نمادها و نگاره‌های تمدّن‌های پیشین در این راه قدم برداشتند. آن‌ها بر این ابزار تبلیغاتی پادشاه را هم فردی صاحب قدرت ارائه دادند که می‌تواند به اهدافش تحقّق بخشد و هم صاحب مشروعیّت. هخامنشیان برای رساندن پیام سیاسی، انگاره‌های ابزار تبلیغاتی خود را فراتر از کانون شاهنشاهی گسترش دادند و از این رو، هنر هخامنشی در سرزمین‌های مختلف به شیوه و جلوه‌های یکسانی رخ نشان داد. بسیاری از این انگاره‌ها نشانگر مفهوم قدرت هستند.

قدرت روابط سیاسی انسان‌ها را از دیگر روابط آن‌ها متمایز می‌کند. مورگنتا، سیاست در میان ملّت‌ها را مبارزه‌ای در راه قدرت می‌داند و معتقد است، شناخت درست مبارزه برای قدرت، کلید فهم مسائل سیاسی است. به طور کلی، قدرت به معنی توانایی عملی کردن خواست‌ها به رغم مخالفت دیگران است، البتّه اگر چنین مخالفتی وجود داشته باشد. قدرت، کنترل و مهار دیگران است، اما ابزار مؤثر این مهار ممکن است، متعدّد و متنوع باشد (ر.ک: عالم، ۱۳۹۱: ۸۹- ۸۸).

در شاهنشاهی هخامنشی، شاهان از دو راه کسب ثروت برای اداره سازمان حکومتی و نیروی نظامی، قدرت مورد نیاز، در میان اتباعَ و سرزمین‌های بیگانه را به دست می‌آوردند. شاهان هخامنشی هر دو قدرت را در آثار هنری‌شان نمایان ساختند. برپا کردن آثار هنری وابسته به ثروت شاهنشاهی بود و هزینه‌های فراوانی به همراه داشت و هژمونی (hégémonie) (حوزه نفوذ) شاه هخامنشی را نمودار می‌ساخت و ابزار مؤثری برای تبلیغات و جنگ روانی بود.

تبلیغات و جنگ روانی، ابزاری مهّم برای نمایش قدرت و مشروعیّت هستند. اگر این ابزار در اثرگذاری موفّق واقع شوند، خود عامل افزایش قدرت و مشروعیّت می‌شوند. هخامنشیان که پیش از تشکیل شاهنشاهی، به صورت عشیره‌ای روزگار می‌گذراندند، فاقد

نمادها و نگاره‌های تبلیغی بودند و ناچاراً آن‌ها را از تمدن‌های دیگر وام گرفتند و متناسب با اندیشه‌ی سیاسی‌شان جرح و تعدیل کردند. نمادها و نگاره‌های هخامنشیان، اقتباسی از تمدّن خاورنزدیک بود که در آن تمدّن، مفاهیمی چون جنگ روانی و تبلیغات، پیشینهٔ دیرینه‌ای داشت.

از میان رسانه‌های تبلیغی، سنگ‌یادمان‌ها که تصویر شاهان، خدایان، نوشته‌ها و فرمان‌های آن‌ها را برای آگاهی نمودن مردم، بر خود داشتند، می‌توان جزو نخستین ابزار تبلیغی تلقی نمود. حضور پرچم‌ها، سپرهای رنگی، ابداع القاب و عناوینی مانند؛ شاه چهارگوشه جهان، شاه کشورها، قرار دادن نام شاهان در کنار نام خدایان و پیدایش اشعار، سرودهای نظامی- حماسی و تبلیغ انگیزه‌های دینی، از دیگر نمونه‌های تبلیغات در طی نبردها و پس از آن است که در آثار هنری گذشتگان به اثبات رسیده‌است. اولین اثری که تبلیغات در میان رعایا و مردم سرزمین‌های بیگانه داشت، سوق دادن فکر آن‌ها به سمتی بود که مبلّغ می‌خواست. حکومت‌ها با تبلیغات، نهایتاً به آسانی به اهداف مختلف خود در زمینهٔ قدرت و مشروعیّت دست می‌یافتند. بازنمایی قدرت و مشروعیّت در رسانه هنری، نوعی جنگ روانی بود.

هدف غایی جنگ‌روانی، کسب سود نظامی بدون استفاده از ارتش است. جنگ‌روانی با تأثیرگذاری بر عقیده، احساس، گرایش و رفتار دشمن، از تحقق اهداف و مقاصد حکومت حمایت می‌کرد. علاوه بر نمود جنگ‌روانی در آثار هنری، فعالیّت‌هایی چون تحریم اقتصادی، تهدید نظامی، افزایش دیپلماسی که همهٔ آن‌ها به اهمیّت تبلیغات تأکید دارند، در حیطهٔ جنگ روانی قرار می‌گیرند.

پارسیان در ایجاد ، انتشار و تبلیغات هم از طریق رسانه‌های تصویری و هم از طریق کلام، مهارت بسیاری داشتند (Walton, 1997: 95; Kelly, 2003: 173- 175). هنر هخامنشیان که رسانه‌های تبلیغی آنان است، در حوزه هنر سیاسی قرار می‌گیرند و کتیبه‌های شاهان در حوزه کلام سیاسی، که هر دو بازتابی از اندیشهٔ سیاسی هستند. یکی از ابعاد اندیشهٔ سیاسی هخامنشی کسب قدرت از رهگذر ثروت است.

۲- ۱-۱. ثروت نمایشی از قدرت سیاسی

«در آثار هنری هخامنشی به اخص نقش‌برجسته‌ها (این نگاره‌ها پیوسته عناصر مطالعاتی مطلوبی برای هر نوع پژوهشی فراهم آورده است» (کخ،۱۳۸۷:۱۸۲)، تصاویری از ثروت شاهنشاهی عرضه شده است. این تصاویر همان نقش رژهٔ خراج‌گزاران می‌باشد که استواری شاهنشاهی هخامنشی بر شانه‌های آن‌ها تحمیل می‌شد. کوروش با تصرف سرزمین‌های دیگر، آن‌ها را موظّف به پرداخت خراج نمود (بریان، ۱۳۷۷: ۲۰۹)؛ اما مسئله و اهمیّت خراج‌گزاران در دوران حکومت داریوش اوّل دو چندان شد؛ اگر از نوع اقتصاد ایران در

آن زمان آگاهی یابیم که واکنشی در برابر جغرافیای این سرزمین بود، به ارزش خراج‌گزاران بیشتر پی می‌بریم.

قوم پارس، پیش از تشکیل شاهنشاهی ثروتی جز دام نداشت. با شکل‌گیری شاهنشاهی هخامنشی، شماری اندک از قبایل پارسی یکجانشین شدند و به کشاورزی روی‌آوردند (ن.ک: بریان، ۱۳۷۷: ۲۲۲). کوروش با تصرف ماد، لیدیه و بابل ثروت بسیاری گرد آورد و پاسارگارد، کانون سیاسی‌اش را برپا ساخت، امّا ادارهٔ شاهنشاهی وسیع هخامنشی، همچنان نیازمند ثروت بود. «در دنیای باستان منبع مهّم ثروت کشاورزی بود» (فرای، ۱۳۸۶: ۱۸۲)، ولی جغرافیای ناهمگون و کم‌آب ایران مانعی بر سر راه اقتصاد گسترده کشاورزی بود (حافظ نیا،۱۳۹۱:۸۵). ازهمین‌رو، کشاورزی ایران مانند بین‌النهرین، سازمان یافته و در اختیار نهادی مانند معبد نبود تا نهاد سیاسی مستقیماً درآمدها را کنترل و نظارت کند و از آن بهره‌برداری نماید (Deimel, 1931: 79).

افزون بر مسائل جغرافیای ایران، فقدان بازار دادوستد و متعاقباً فقر توسعه‌یافتگی روابط پولی- کالایی در پارس، مانعی دیگر در اقتصاد شاهنشاهی بود (Dandamayev, 1999: 270). براین‌اساس شاه ایران اسماً مالکیّت زمین‌ها را در اختیار داشت، ولی مردم آن‌ها را به صورت تیول از وی می‌گرفتند (فرای، ۱۳۸۶: ۱۸۲) و این آرام آرام باعث شکل‌گیری نظام تیولداران در ایران شد. شاهنشاهی هخامنشی برای اداره سرزمین‌های گستردهٔ تحت حاکمیّتش و تداوم حیات سیاسی‌اش نیازمند ثروت بود، ولی شاهنشاهی هخامنشی فاقد ثروتی بود که به طور مداوم از آن بهره‌برداری کند؛ بنابراین خراج شهرب‌ها مهّم‌ترین منبع درآمد شاهنشاهی هخامنشی تلقی می‌شد.

پایتخت یا مرکز هر شهرب به منزله نمونه کوچکتر مراکز سلطنتی بود. مالیات‌ها یا خراج‌های ولایت در آن‌جا گرد می‌آمد و انبار می‌شد و بعضی از آن‌ها را به مرکز شاهنشاهی می‌فرستادند؛ بدین‌ترتیب، خراج‌ها نیازهای همان شهرب و کارمندان آن را تأمین می‌کرد و هم مخارج حکومت مرکزی را (کورت، ۱۳۸۳: ۱۱۱). شاهنشاهی هخامنشی از طریق راه‌سازی، به کارگیری نظام دیوان‌سالاری استوار، اندیشه سیاسی تساهل‌گرایانه فرهنگی و مذهبی و تأمین امنیّت راه‌ها به واسطهٔ نیروی ارتش، نوعی رابطهٔ دوسویه میان مرکز شاهنشاهی و شهرب‌ها را برقرار ساخت، شهرب‌ها به شاه خراج می‌دادند و شاه صلح و امنیّت در سراسر شاهنشاهی را تأمین می‌کرد.

> شهرب‌ها در سایهٔ این امنیّت و ارتباط با یکدیگر و توسعهٔ روابط بازرگانی شرایط بهبود اقتصادِ شاهنشاهی هخامنشی را فراهم می‌کردند. با ایجاد چنین فضایی، شاهنشاهی هخامنشی به منظور توسعهٔ بازرگانی و ایجاد ارتباط بین شهرب و تأمین اهداف راهبردی، اقدامات ارزنده‌ای چون: یک‌دست کردن مقیاس‌های گوناگون، ضرب سکه برای حفظ ارزش پول، کمک به تأسیس اقتصادی فعال،

جلوگیری از راهزنی و ... موجب نظارت بهتر دولت بر اقتصاد و روان شدن پویش‌های اقتصادی شد.(سلیم، ۱۳۹۰: ۱۶۲)

بدین ترتیب داریوش تصویر مهّم‌ترین منبع ثروت شاهنشاهی یعنی خراج‌گزاران را بر روی آثار هنری نظیر پلکان شرقی آپادانا به نمایش گذاشت (موسوی، ۱۳۹۰: ۲۱۱). تخت‌جمشید جایگاه امور سیاسی و مسائل مربوط به حکومت، دربار هخامنشی، دید و بازدیدهای بین‌المللی و دیدار با عامه مردم که در ایام خاص جریان داشت و همچنین جایگاه برگزاری جشن‌های نوروز و مهرگان بود (اسماعیل‌پور، ۱۳۸۳: ۴۵). تصاویر رژه خراج‌گزاران در پلکان شرقی آپادانا، اقتباسی از خراج‌گزاران خاورنزدیک است که بازآرایی کهن‌ترین نمایش قدرت را ارائه می‌داد. قدرتی که نمایانگر ثروت سلطنت است. از جمله چنین تصاویر در خاورنزدیک تصویر خراج‌گزاران بر ستون هرمی شکل شلمانسرسوّم است. در همه تجسم‌های سان خراج‌گزاران، باج ارائه‌شده به نحو تمثیلی منعکس گشته است. بدان معنی که چند گوسفند مظهر یک گلّه‌اند و سه نفری که توپ پارچه می‌آورند، نشانگر گروهی بسیار بزرگتری از خراج‌گزاران است؛ برای اطلاع بیشتر از نوع خراج‌ها، لوح‌های دیوانی، منبع بسیار ارزشمندی هستند (والزر، ۱۳۸۹: ۱۷– ۸).

صف نقوش‌برجسته آپادانای تخت‌جمشید نسبت به همتاهای خاورنزدیک، شیوهٔ نوینی را ارائه می‌دهد. این نمایش قدرت تقریباً به صحنه‌ای پدرانه، شامل فرمانبرداران وفاداری که برای روز نوروز به سرورشان شادباش و پیشکش می‌آورند تبدیل گشت و نماینده شاه با دست دوستانه به پیشگاه فرمانروایی که چون پدر است، آن‌ها را راهنمایی می‌کند (همان منبع: ۳۳). این تصویر به گونه تقدیم هدایا ارائه شده‌اند که نشانهٔ عینی فرمانبرداری شهرب‌ها و ساکنان آن از قدرت پادشاهی بوده است (بریان، ۱۳۷۷: ۴۳).

در دو طرف پلکان شرقی آپادانا، تصویر حمله شیر بر گاو ترسیم شده است، گاو مظهر برکت است. تصویر حملهٔ شیر بر گاو نیز پیشینهٔ دیرینه در فرهنگ خاورنزدیک دارد و در آن فرهنگ شیر نماد نهاد سیاسی است که بر منابع معیشت مردم مثل طغیان رودها نظارت کامل دارد (ن.ک: خسروی،۳۷:۱۳۹۳). ارائهٔ تصویر حمله شیر بر گاو در ترکیب با صفوف خراج‌گزاران که تأمین درآمد شاهنشاهی بر عهده آنان است، مفهومی جز تسلّط پادشاه بر منابع مالی شاهنشاهی ندارد.

تصویر دیگری که نمایندگان ملل تابعه را نشان می‌دهد تصویر اقوام اورنگ‌بر است که رابطهٔ دوسویه شاه و اقوام تابعه را نشان می‌دهد. اقوام اورنگ‌بر، گرچه خصلت فردی خود را حفظ کرده‌اند، اکنون در خدمت شاه با یکدیگر متحّد شده‌اند (کورت، ۱۳۸۳: ۸۳). درواقع، شاه مرکز ثقل ملل تابعه است.

داریوش در ستون اوّل کتیبه بیستون می‌گوید: «کشورهایی که از آن من شدند و من به خواست اهورامزدا شاه آن‌ها بودم. پارس، ایلام، آشور، عرب، مصر، سارد، یونان، ماد، ارمنستان، کاپادوکیه، پارت، زرنگ، هرات، خوارزم، باختر، سغد، گنداره، سکا، سَتَگوش، رُخَج، مَکَ، روی‌هم ۲۳کشور هستند. این کشورهایی که از آن من شدند، به من باج دادند» (Kent,1953:117).

براساس این کتیبه داشتن قلمرو وسیع برای شاه هخامنشی مزیّت محسوب می‌شد؛ زیرا به میزان سطح درآمد نهاد سیاسی از طریق گرفتن خراج از آن‌ها افزوده می‌شد. برای گردآوری خراج‌ها و پردازش آن‌ها، دیوان‌سالاری قوی در مرکز شاهنشاهی تخت‌جمشید شکل گرفت که دبیران ایلامی و آرامی آن‌جا را اداره می‌کردند. برهمین اساس ساختمان خزانه در تخت‌جمشید ساخته شد و کارگران بسیاری استخدام شدند که مهرهای فراوانی از کارگزاران این نهاد در دست می‌باشد، از ساختمان خزانه ۳۰۰۰ لوح گلی به خط ایلامی نگاشته شده، که اطلاعات ذی قیمتی در مورد امور حسابرسی، مالیات و خراج در اختیار ما می‌گذارد (محمدی‌فر، ۱۳۸۵: ۲۲۶؛ کخ، ۱۳۸۷: ۳۷ - ۴۸). با استناد به این شواهد خراج مهّم‌ترین منبع درآمد شاهنشاهی هخامنشی بود که در آثار هنری به عنوان نماد قدرت پادشاه به تصویر درآمده است.

۲-۱-۲. نیروی رزمی نمایشی از قدرت سیاسی

دارابودن نیروی رزمی یکی از مهّم‌ترین ابزار قدرت سیاسی بود. حاکم با نیروی رزمی‌اش و جنگ با دشمن و پیروزی بر او کسب قدرت می‌کرد. هال معتقد است: «جنگ چیزی جز ادامه سیاست با ابزار دیگر نیست» (موسوی، ۱۳۸۳: ۲۴). در دنیای باستان، هرگاه حاکم به نحوی از توانایی نیروی نظامی برخوردار نبود از صحنه قدرت کنار گذاشته می‌شد (همان: ۳۷)؛ زیرا جنگ و دفاع از ملّت عاملی در جهت حفظ امنیّت عامه مردم در برابر دشمن بود. بااین‌همه، در جوامع باستان قدرت بیش از آن‌که در خدمت عامه مردم باشد، حامی امتیازهای زمامداران بود (دوورژه، ۱۳۷۹: ۴۰). به‌هرحال نیروی رزمی و ارتش قوی در جغرافیای ایران بیش از مناطق دیگر اهمیّت داشت.

جغرافیای ایران چهار راه و گذرگاه اقوام مختلف بود و وجود نظام عشیره‌ای که گهگاه به یکدیگر یورش می‌بردند، امنیّت مردم را مختل می‌کرد. بدین ترتیب مردم ایران همیشه در ناامنی به سر می‌بردند (سریع‌القلم،۱۳۷۷:۳۵). این موضوع نقش مهمّی در اتّحاد قبایل ماد داشت که نخستن واکنش جدی ساکنان جغرافیای ایران به تجاوزات دشمن بود. از زمان اتحّاد قبایل ماد، یکی از صفات مهّم شخص اوّل سیاسی، برخورداری از نیروی نظامی شد. اکثر رهبران سیاسی به واسطهٔ نظامی‌گری بر دشمن خارجی و یا قبایل داخلی، موفّق به ایجاد اتحّاد در یک محدوده جغرافیایی می‌شدند و سپس با همان زور و قوه قهریه

حکومت را اداره می‌کردند. شاه ایران از رهگذر نظامی‌گری، دیگر صفات چون فرّه، عدالت و ... را به دست می‌آورد (خسروی، ۱۳۹۳: ۱۴۹).

شاهان هخامنشی برای ارائهٔ نیروی نظامی خود، از نگاره‌های شرق باستان استفاده کردند. یکی از این نمونه‌ها سنگ یادمانی نرام- سین اکدّی است، که در کتیبهٔ آن از پیروزی نرام- سین بر قوم لولوبی سخن رفته است و در این اثر شاه، فرد مغلوب را لگدکوب می‌کند و با پیروزی بر دشمن و گذاشتن کلاه شاخدار خدایان (مجیدزاده، ۱۳۸۸: ۱۰۳)، قدرت و مشروعیّت کسب می‌نماید؛ زیرا او برپاکنندهٔ نظّم اجتماعی بعد از درگیری دولت- شهرهای سومری بود که برپایی نظّم از خویشکاری‌های خدایان بین‌النهرینی تلقی می‌شد که شاه اکّد چنین خویشکاری را به انجام رساند (گری،۱۳۷۸:۱۱۹).

هدف نرام- سین اکّدی از بازنمایی رویداد پیروزی بر قوم لولوبی، بازگویی رویداد تاریخی نیست بلکه او می‌خواهد قدرت خود را به نمایش گذارد، قدرتی که بر پایهٔ اقتدار بناشده و هر شورشی را سرکوب می‌کند (نامورمطلق، ۱۳۸۷: ۲۵۰). چنین نگرشی به نیروی نظامی توسط وام‌گیری قوم لولوبی از اکّدی‌ها وارد فلات ایران شد و در نقش‌برجسته‌های دو پادشاه لولوبی-تارلونی و آنوبابانی- در سرپل‌ذهاب عرضه‌شده‌است (گیرشمن، ۱۳۸۵: ۴۲- ۴۳). این دو نقش برجسته که موضوع آن‌ها پیروزی بر دشمن و کسب مشروعیّت از جانب ایزد است، یک خاطرهٔ جمعی و یک قوهٔ نهفته از پیروزی و مشروعیّت نزد ملل ایجاد کرد. بر این اساس داریوش اوّل، بعد از پیروزی بر آشوب‌گران اوایل سلطنت‌اش، برای کسب قدرت و مشروعیّت نزد رعایا از همین شیوه بهره برد و در کوه بیستون چنین تصویری را نقش کرد. به بیان دیگر، داریوش تجلّی و ظهور یک اسطوره بزرگ شد و به این وسیله از اقتدار و مشروعیّت آن برخوردار گردید (نامورمطلق، ۱۳۸۷: ۲۵۳). در کل هدف از ایجاد نقش‌برجستهٔ بیستون بازنمایی قدرت بر طبق سنّت‌ها و باورهای زمان داریوش است و کتیبهٔ بیستون، نیز کلام سیاسی داریوش برای کسب قدرت و مشروعیّت است.

در کتیبه بیستون داریوش خود را برپاکنندهٔ نظّم و امنیّت معرفی می‌کند و دشمنان را عاملان ایجاد دروغ و باعث اختلال نظّم اجتماعی ارائه می‌دهد. در حقیقت داریوش با برپایی نظم اجتماعی پیرو ارته/اشه و دارای سپندمینو است و دشمنان که نظم اجتماعی را برهم می‌زنند پیرو دروغ و انگرمینو است. وجود سپندمینو و اَنگرمینو عامل ایجاد ثنویّت است. این ثنویّت به عنوان ویژگی یک اندیشه‌ی سیاسی و یک موقعیّت اجتماعی تلقی می‌شود (زنر، ۱۳۸۷ :۱۳۸). دروغ و برپایی نظم اجتماعی از تعالیم اصلی و مهّم زرتشت بود که در میان اقوام مختلف ساکن در ایران انتشار یافت (Kellens, 2000: 18).

داریوش بر بسیاری از رسانه‌های هنری دیگر چون سکه و نقش برجستهٔ کاخ‌ها مانند کاخ شوش تصویر نیروی رزمی خویش و ارتش شاهنشاهی را ارائه کرده است. داریوش در کلام سیاسی نیز به توصیف نیروی رزمی خود پرداخته و در این باره می‌گوید:

«ورزیده هستم، چه با هر دو دست، چه با هر دو پا، هنگام سواری خوب سواری هستم. هنگام کشیدن کمان، چه پیاده، چه سواره، خوب کمان‌کشی هستم. هنگام نیزه‌زنی، چه پیاده و چه سواره، خوب نیزه‌زنی هستم» (Kent,1953: 138).

همچنین برای آشکارسازی نیروی ارتش خود می‌گوید:

«اگر فکر کنی که چند بود آن کشورهایی که داریوش شاه داشت پیکرها را ببین که تخت را می‌برند. آن‌گاه خواهی دانست، آن‌گاه به تو معلوم می‌شود، که نیزه مرد پارسی دور رفته. آن‌گاه به تو معلوم می‌شود، که مرد پارسی خیلی دور از پارس جنگ کرده است» (Kent,1953:137).

این سخن داریوش اشاره به تصویر اورنگ‌بران بر آرامگاهش دارد که توسط ارتش شاه، تابع شاهنشاهی هخامنشی شدند، بنابراین ارتش در حفظ شهرب‌ها و شاهنشاهی هخامنشی اهمیّت بسیار داشت. اهمیّت نیروی رزمی برای شاه به آن حد است که داشتن زیبایی جسمی و قدرت بدنی و شجاعت برای توجیه و قابلیّت احراز مقام پادشاهی، نقش اساسی داشته‌اند و هنرمندان و مقامات رسمی دربار فرمان داشتند تا شاه را در قامتی بلند و زیبایی شکوهمند مصوّر کنند (ن.ک: بریان، ۱۳۷۷: ۴۸۸).

یکی از نقوشی که نشانگر نیروی رزمی شاه می‌باشد، نقش شکار به دست شاه است. در دورهٔ هخامنشی، جنگ و شکار هم‌ارز تلقی می‌شدند و جوانان از سنین پایین برای ورزیده شدن در فنون نظامی به شکار می‌پرداختند. پارس‌ها شکار را به نوعی ورزش عمومی می‌دانستند و شاه در رأس شکارچیان، چنان‌که به جنگی می‌رود، حرکت می‌کرد. از این جهت که او شکار را آموزگار حقیقی جنگ می‌دانست (باقری حسن کیاده و رضایی، ۱۳۹۱: ۳۸- ۳۹). ارائه تصویر شاه شکارچی نیز از نگاره‌های خاور نزدیک بود (موسوی، ۱۳۹۰: ۱۸۵). داریوش، با بیان مهارت‌ها و خصایص جنگی خویش، این اندیشه را بیان کرد که آزمون شخصی (در شکار و جنگ) وجه ممیّز یک شاه خوب و مشروع است و این اندیشه همراه با «عشق شاه به راستی» در بخش‌های غیر ایرانی شاهنشاهی گسترش و رواج یافت و به عنوان ویژگی آموزش‌وپرورش پارسی اعلام شد (ویسهوفر، ۱۳۸۵: ۵۳).

با این همه، تمام تجسّمات مزیّن‌بودن شاه به نیروی نظامی در آثار هنری فقط جنبهٔ تبلیغات و جنگ روانی داشت؛ زیرا فقط شمار اندکی از شاهان هخامنشی، شخصاً دست به نبرد می‌زدند، اما در مهرها و نقش‌برجسته‌ها می‌کوشیدند خود را به شکل جنگجویانی زبده

و قهرمانانی شاهانه که استعداد و شایستگی پیروزی را بر هر دشمن، در هر مکان و زمان دارند، به تصویر کشند (بریان، ۱۳۷۷: ۳۲۸).

۲-۱ -۳. آثار هنری نمایشی دیگر از قدرت سیاسی

پیش از داریوش اوّل، کوروش (۵۵۹-۵۲۹ پ.م) بعد از گسترش قلمرو اتحادیّه قبایل پارس، به سرزمین خود بازگشت و آنجا را کانون سیاسی شاهنشاهی خود کرد. او برای آشکارسازی اقتدار و پیام سیاسی‌اش از روش‌های متقدّم آشور و بابل نو یعنی ساخت معماری سلطنتی پیروی کرد (استروناخ، بی‌تا: ۶۳). طبق نظر عموم نقشه استاندارد کاخ هخامنشی یا آپادانا، شکل ایرانی دارد (کرتیس،۱۲:۱۳۸۹). پارس‌ها برای انتقال پیام سیاسی خود نگاره‌ها و تصاویر خاورنزدیک را متناسب با اندیشهٔ سیاسی‌شان تعدیل نمودند و بر روی قسمت‌های مختلف فضای معماری سوار کردند (خسروی،۱۴۲:۱۳۹۳). از ویژگی‌های مهم کاخ پاسارگاد و کاخ معاصر آن در برازجان ستون است (کریمیان و سرفراز و همکاران، ۱۳۸۶: ۵۶).

ستون مهّم‌ترین عنصر معماری است که علاوه بر جنبه‌های کاربردی یعنی تحمل بار سقف، نمایش قدرت و عظمت شاهنشاهی و القاکننده جنبه سمبولیک فرهنگی مانند میل به استواری و جاودانگی است (فیروزمندی و بهادری، ۱۳۸۷: ۳۶). با دیدن ستون در کاخ‌های هخامنشی، تصویر پردیس در ذهن تداعی می‌شود و انسان را به فضای مینوی می‌کشاند. مهرداد بهار کاخ‌های هخامنشی را تصویری از محیط مینوی ایران می‌داند، در این باره می‌گوید:

> با تحوّل اندیشه‌های دینی، این بهشت‌های زمینی به آسمان رفت ولی اندیشه درخت برابر ستون سنگی قدرت یافت، معابد دیگر باغ‌های مقدّس پر درخت نبودند، ولی همه پر از ستون‌هایی بلند بودند که همان فضای مقدّس را در ذهن انسانی که در هزاره اوّل سخت انتزاعی می‌اندیشید به وجود می‌آورد: باغ‌های مقدس سنگی. (بهار، ۱۳۸۴: ۱۸۱)

به نظر می‌رسد کاخ‌های هخامنشی گونه‌ایی از فضای آرمانی و مثالی است که به شخصیّت شاه جنبه آرمانی می‌داد و افزون بر نمایش قدرت شاه، مشروعیّتش را ارائه می‌نمود.

پلان کاخ‌های داریوش اوّل، خشایارشا و اردشیر سوّم در تخت جمشید و کاخ‌های داریوش اوّل و اردشیر دوّم در شوش و بنای کاخ فرمشگان فارس (فیروزمندی و سرفراز، ۱۳۸۹: ۱۲۶، ۱۲۲؛ رزمجو، ۱۳۹۱: ۵۶۹)، ارائه‌دهندهٔ پلان کاخ پاسارگارد می‌باشند و هدف‌شان آشکارسازی اقتدار شاهان هخامنشی از طریق معماری و بازنمایی آرمان‌شهر ایرانی هستند. آرمان‌شهرها که نمونهٔ بهشت ازلی هستند به شکل باغ‌شهرها و باغ‌سازی ایرانی هم دیده می‌شوند (رضایی‌راد،۲۴۸:۱۳۸۹). آرمان‌شهر در حوزه فرهنگی ایران،

یکی از ارکان اندیشهٔ سیاسی ایران باستان است. اندیشهٔ سیاسی ایران باستان شامل: شاه آرمانی، آرمان‌شهر و طبقات سه‌گانه اجتماعی می‌باشد (همان:۱۶۱). ازآنجاکه اندیشهٔ سیاسی ایران گرته‌برداری از وقایع مثالی است، ساخت آرمان‌شهر ایرانی انبازگشتن با جهان مثال و امر قدسی است (همان:۲۰۰).

اردشیر دوّم به وضوح کاخ خود را پردیس می‌نامند. در کتیبه Asd2 آمده: «اردشیر شاه گوید: به خواست اهورامزدا این کاخی است که من در زندگانی چون پردیسی بنا کردم.» شاهان هخامنشی که در طی حیاتشان کاخ‌سازی کرده‌اند، در کتیبه‌ها اعلام نمودند که به خواست اهورامزدا، کاخ را بنا کرده‌اند (Kent, 1953: 142- 155). بدین ترتیب، آن‌ها خواست اهورامزدا را در ساخت کاخ دخیل می‌دانستند، این موضوع فضای کاخ را کاملاً وارد حیطهٔ فضای قدسی و آرمانی می‌کرد و به ساخت آن مشروعیّت می‌داد.

شاهان هخامنشی برای نمایش اقتدار خویش از نگاره‌ها و نمادهای اقتباس شده از سایر تمدّن‌ها سود جستند. پاره‌ای ازآن‌ها جنبه سمبلیک داشتند مثل؛ گل نیلوفر (نماد ظهور آفتاب، پیمان و عهد)، گاو (نماد حاصلخیزی، نیروی بدنی، کار)، شیر (شجاعت، قدرت، نگهبان)، عقاب (توانایی، جلال و عظمت)، گریفین یا شیردال (هوشیاری و مقاومت)، گاومرد (قدرت و تفکّر)، ستون (قدرت و عظمت و شکوه شاهنشاهی) (مبینی و دادور، ۱۳۹۰: ۹۲). از طرفی دیگر، پاره‌ای از تصاویر، نمایشی از آداب و رسوّم دربار است؛ چون نمایش باریابی شاه هخامنشی در خزانه تخت جمشید که شباهت بسیار زیادی با نمایش باریابی شاه آشوری در کاخ تل برسیب دارد (ن. ک: موسوی، ۱۳۹۰: ۲۰۰).

داریوش اوّل در کتیبه DSf که در مورد ساخت کاخ شوش به نگارش درآمده، بیان می‌دارد که هر یک از مصالح آن را از بهترین مناطق جهان آورده و ماهرترین صنعتگران آن را ساخته‌اند. در حقیقت ثروت شاه به یک فضای معماری تبدیل شده تا عظمت، شکوه و جنبهٔ آرمانی شاه ایران و شاهنشاهی هخامنشی را به رخ اقوام تابعه بکشاند. نیلاندر معتقد است: DSf نمایشی تبلیغاتی از منابع مواد فراوان و نیروی انسانی و عظمت و اقتدار شاه آن بود نه جزئیات دقیق و واقعی از روند ساخت یک کاخ (Nylander,1974:317).

اندیشهٔ سیاسی متعلق به کانون شاهنشاهی مورد تقلید شهرب‌های گوناگون واقع شد به‌طوری‌که از برخی شهرب‌ها چون لیکیه،کاریا، بابل آثاری برجا مانده که از ایدئولوژی مرکز شاهنشاهی پیروی کرده‌اند، هرچند تکنیک هنری آن‌ها بومی است(Keen,1998:66; Nylander,1970:93; Koldewey,1931:125). مقرّ سلسله‌ای محلّی در کوه‌های کیلیکیه با نقش‌برجسته‌های تقلید شده از صحنه‌های تخت جمشید حجاری شده است، نوع مهرها، شکل و درونمایه ایرانی پیدا کردند و سکه‌های محلّی برجای مانده صحنه‌های ایرانی را نشان می‌دهند (کورت، ۱۳۸۳: ۱۳۲). از دیگر نمونه‌ها، کاخ‌های آلتین تپه در باختر و

کلالی‌گیر در خوارزم هستند (فیروزمندی و بهادری، ۱۳۹۰: ۳۷- ۳۵). استفاده از مضامین آثار هنری و سبک معماری مرکز شاهنشاهی در جغرافیای گسترده با اقلیم‌ها و فرهنگ‌های متنوع بی‌شک نشان از اهمیّت و برجستگی مفاهیم ایدئولوژی و نوع خاص اندیشه‌سیاسی در پس‌زمینه این گونه آثار هنری است که حاصلی جز ایجاد سبک یکسان و تکراری در مناطق مختلف نداشت. هرچند در برخی از شهرب‌ها مانند دهانه غلامان شواهد تأثیرپذیری از معماری رسمی هخامنشی، معماری محلّی و بومی و وضعیت آب و هوایی در ترکیب ساختمانی شهر جمع شده و نیز دارای ساختمان معبد است (سید سجادی، ۱۳۷۵: ۳۸) که این ویژگی‌های معماری نشان از قدرت، ثروت و استقلال نسبی بیشتر این شَهرَب نسبت به سایر مناطق دارد.

از آثار معماری دیگر هخامنشیان، آرامگاه‌های شاهان در نقش‌رستم و تخت جمشید است. قدیمی‌ترین این‌ها در نقش‌رستم و با توجه به کتیبه آن متعلّق به داریوش اوّل است و بقیه را (چون کتیبه‌ای ندارند) هر کدام به شاهان بعدی نسبت می‌دهند. آرامگاه داریوش به عنوان الگویی برای شاهان پس از او قرار گرفت و حتی در شکل، اندازه و نقوش آن، تقریباً هیچ تغییراتی ندادند. آرامگاه‌های نقش رستم به بلندی حدود ۲۳ متر به شکل چلیپا (صلیب) تراشیده شده‌اند. این طرح صلیبی شکل، از کهن‌ترین نقش‌مایه‌های انسانی است که همچنان نیز پابرجا مانده است. در این گورهای اتاق مانند، تاقچه‌هایی برای قراردادن اشیا ساخته بودند (موسوی، ۱۳۹۰: ۱۰۷- ۱۱۱).

بر گور شاه، نقش اورنگ‌بر که نمادی از قدرت اقتصادی- نظامی شاه و محصول سیاست تساهل‌گرایانه وی بود، ارائه شده است. وجودِ اشیا نذری و نقوش ایجادشده بر مقبره شاه، آشکارا تلاشی برای تداوم نقش شاه در امور سیاسی است که از طریق بزرگداشت مقام وی بعد از مرگش انجام می‌شد. مهرداد بهار تفسیر جالبی درباره نقش صلیب دارد: «نشانه (+) نماد خورشید است. خورشید در کوه غروب می‌کند، شاه در کوه غروب می‌کند، از کوه که آب بیرون می‌آید، نعمت بیرون می‌آید، پس شاه نعمت‌بخشنده در کوه می‌میرد و مدفون می‌شود» (بهار، ۲۷۷:۱۳۸۴). با توجه به عقیده مهرَداد بهار، کوه مظهر برکت است و بزرگداشت شاه متوفی و تدفین شاه در کوه که یکی از وظایفش برکت‌بخشی بود و نذر برای او، خود می‌تواند عملی برکت‌بخشنده برای زندگی خاندان شاهی و رعایا تلقی شود(ر.ک: همان).

۳. نتیجه‌گیری

آثار هنری هخامنشیان، بی‌شک رسانه‌هایی هستند که به نحوی روشن ابعاد مختلف اندیشهٔ سازندگانش را نشان می‌دهند. شاهنشاهی هخامنشی برای نمایان‌سازی و به اجرا

گذاشتن اندیشه سیاسی و اقتداری که بر پایهٔ آن ادارهٔ جامعه امکان‌پذیر می‌گشت، از رسانه‌های هنری بهره برد. بسیاری از آثار هنری هخامنشی همراه با داشتن نوعی جنبهٔ کاربری، بیشتر به بعد سیاسی تأکید دارند؛ چراکه الزاماً شاهان پارسی در جای‌جای قلمرواشان، می‌بایست ابعاد مختلف اندیشه سیاسی خود را به شیوه‌ها و ابزارهای گوناگون انعکاس می‌دادند تا افزون بر تأمین قدرت و مشروعیّت، پیام سیاسی خود و آنچه را برای اتباع‌شان نویدبخشنده بود، عرضه می‌داشتند. از همین‌رو، آثار هنری و کتیبه‌ها در دنیای باستان، دستان نهاد سیاسی را باز می‌گذاشت تا آنچه را در جهت اهدافش است، برپا سازد و بر آن نقش کند و بنگارد.

این آثار زمینه‌ایی بسیار مناسب را فراهم آورده است تا ابعاد مختلف اندیشه سیاسی هخامنشی به دقت مورد واکاوی قرار گیرد. چنانچه در این نوشتار از همین آثار، مبنای قدرت شاهان پارس که بر پایهٔ ثروت یعنی همان خراج شهرب‌ها، نیروی نظامی و ساخت کاخ که تمثیلی از آرمان‌شهر تلقی می‌شد، مورد بررسی قرار گرفته‌است. قدرتی که شرط لازم برای شاهنشاهی گستردهٔ پارسیان بود و نشان از وجود اندیشه سیاسی پخته و قوام‌یافته هخامنشیان می‌داد.

خراج شهرب‌ها با توجه به جغرافیای ایران، جایگاه بسیار بالایی داشت؛ زیرا ثروت مورد نیاز شاهنشاهی را برای ادارهٔ قلمرو وسیع‌اش فراهم می‌ساخت و ضمیمه کردن سرزمین جدید به قلمرو هخامنشی، به عنوان افزایش ثروت تلقی می‌شد. داریوش اوّل در جهت کسب همین خراج‌ها، به یک‌دست کردن مقیاس‌های گوناگون، ضرب سکه برای حفظ ارزش پول، کمک به تأسیس اقتصادی فعال، جلوگیری از راهزنی و راه‌سازی اقدام کرد و در نقوش‌برجسته و کتیبه‌ها بارها از شهرب‌ها و خراج‌ها یاد نمود و آن را محضر قدرت شاهان هخامنشی دانست. ارتش هخامنشی عامل اصلی در تأمین امنیت راه‌ها و شهرب‌ها و گسترش قلمرو شاهنشاهی بود. به علّت ویژگی جغرافیای ایران که گذرگاه اقوام مختلف و پیونددهندهٔ دنیای شرق باستان به غرب بود، در فرهنگ مردم ایران نیروی نظامی اهمیت شگرفی یافت.

آثار هنری هخامنشی که هزینه بسیاری برای ساختشان صرف می‌شد نشان از برتری و سلطهٔ شاه پارس بر سایر فرمانروایان شهرب‌ها داشت. درحقیقت شاه پارس ثروت را به آثار هنری تبدیل کرد که خود نمادی از ثروت بود و نوعی آرمان‌شهر دانسته می‌شد و به شخصیت شاه جنبهٔ آرمانی می‌بخشید و او را وارد فضای قدسی می‌کرد و از این رهگذر مشروعیّتش را تأمین می‌ساخت.هر چند هخامنشیان در نمایش و به اجرا درآوردن اندیشه سیاسی‌شان از رسانه‌های هنری تمدّن‌های دیگر وام گرفتند، امّا آن را متناسب با اندیشه سیاسی خود که برای ادارهٔ شاهنشاهی وسیع و دارای اقوام رنگارنگ بود، پالایش دادند و

چنان در آن موفق عمل کردند که اندیشه سیاسی عرضه شده در رسانه‌های هنری آن‌ها مورد تقلید سایر فرمانروایان شهرب‌ها واقع شد؛ به‌طوری‌که گاه بدون توجه به اقلیم خاص هر ناحیه، معماری شاهنشاهی هخامنشی و نقش و نگارهای آن اقتباس می‌شد. بدین‌ترتیب اندیشه سیاسی هخامنشی هم در مرکز شاهنشاهی و هم در شهرب‌ها، اهداف سیاسی آن‌ها را فراهم می‌ساخت.

کتابنامه

الف. منابع فارسی

– استروناخ، دیوید. (بی‌تا). «شکل‌گیری ،باغ سلطنتی پاسارگارد و تأثیر آن در باغ‌سازی ایران». مترجم کامیار عبدی. ***مجلهٔ هنر و معماری اثر***. شماره ۲۲ و ۲۳، صص۵۴– ۷۵.

– اسماعیل‌پور، ابوالقاسم. (۱۳۸۳). «تخت جمشید: از معبد تا تختگاه». ***نامهٔ انسان‌شناسی***. سال ۳، شماره ۶، صص ۳۸– ۴۶.

– باقری حسن کیاده، معصومه؛ رضایی، مسعود. (۱۳۹۱). «جایگاه شکار در نزد هخامنشیان». ***مجلهٔ مطالعات ایرانی***. سال ۱۱، شماره ۲۱، صص ۲۷– ۴۲.

– بریان، پی‌یر. (۱۳۷۷). ***تاریخ امپراتوری هخامنشیان***. مترجم: مهدی سمسار. ج۱. تهران: زریاب .

– بوشارلا، رمی. (۱۳۸۹). ***شوش در دورهٔ حکومت هخامنشی، بین‌النهرین و ایران در دوران هخامنشی جهان گشایی و امپرالیسم ۵۳۹–۳۳۱ ق.م***. مترجم زهرا باستی. تهران: سمت.

– بهار، مهرداد. (۱۳۸۴). ***از اسطوره تا تاریخ***. به ویراستاری ابوالقاسم اسماعیل‌پور. تهران: چشمه.

– حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۹۱). ***جغرافیای سیاسی ایران***. چ ۵. تهران: سمت.

– حشمت‌زاده، محمدباقر. (۱۳۸۱). ***مسائل اساسی علم سیاست***. چ ۳. تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر.

– خسروی، زینب. (۱۳۹۳). ***تحوّل اندیشه سیاسی در دوران تاریخی ایران به استناد داده‌های باستانی***. پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته باستان‌شناسی، به راهنمایی دکتر کریم حاجی-زاده. دانشگاه محقق اردبیلی: اردبیل.

– دوورژه، موریس. (۱۳۷۶). ***جامعه‌شناسی سیاسی***. مترجم: دکتر ابوالفضل قاضی. چ ۴. تهران: دانشگاه تهران.

– رزمجو، شاهرخ.(۱۳۹۳). ***یادداشت‌هایی دربارهٔ یک محوطهٔ فراموش شدهٔ هخامنشی، باستان‌شناسی امپراتوری هخامنشی***. مترجم: علی‌اکبر وحدتی. تهران: پارسه.

– رضایی‌راد، محمد. (۱۳۸۹). ***مبانی اندیشه سیاسی در خرد مزدایی***. تهران: طرح نو.

-رضایی‌نیا، عباس. (۱۳۸۶). «سیر تحول هنری نقش‌برجسته‌های صخره‌ای ایران». ***مجلهٔ گلستان هنر***. شماره ۱۰، صص ۸۷- ۱۰۴.

- زنر، آر. سی. (۱۳۸۷). ***طلوع و غروب زردشتی‌گری***. مترجم: تیمور قادری، تهران: امیرکبیر.

- سرافراز، علی‌اکبر؛ فیروزمندی، بهمن. (۱۳۸۹). ***باستان‌شناسی و هنر دوران تاریخی ماد، هخامنشی، اشکانی، ساسانی***. تهران: مارلیک.

- سریع‌القلم، محمود. (۱۳۷۷). «مبانی عشیره‌ای فرهنگ سیاسی ایران: قسمت اول». ***ماهنامه اطلاعات سیاسی و اقتصادی***. سال۱۲، شماره ۱۳۶- ۱۳۵، صص ۳۴- ۴۳.

- سلیم، محسن. (۱۳۹۰). ***تاریخ تمدّن و فرهنگ ایران زمین***. تهران: جامی.

- سیدسجادی، سید منصور. (۱۳۷۵). «دهانه غلامان: شهری هخامنشی در سیستان: بخش اول»، ***مجلهٔ باستان‌شناسی و تاریخ***. سال ۱۰، شماره ۲، صص ۳۷- ۵۳.

- عالم، عبدالرحمن. (۱۳۹۱). ***بنیادهای علم سیاست***. چ ۲۴. تهران: نی.

- فرای، ریچارد نلسون. (۱۳۸۶). ***میراث باستانی ایران***. مترجم: مسعود رجب‌نیا. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

- فیروزمندی، بهمن، بهادری، علی. (۱۳۹۰). «جایگاه ایالت‌های شرقی در شاهنشاهی هخامنشی». ***پژوهش‌های ایران‌شناسی***. سال ۱، شماره ۱، صص ۲۳- ۶۳.

- کالیکان، ویلیام. (۱۳۸۵). ***باستان‌شناسی و تاریخ هنر در دوران مادی‌ها و پارسی‌ها***. مترجم: گودرز اسعد بختیار. تهران: پازینه.

-کخ، ماری. (۱۳۸۷). ***از زبان داریوش***. ترجمهٔ پرویز رجبی. نشر امیرکبیر: تهران .

-کرتیس، جان. (۱۳۸۹). ***بین‌النهرین و ایران در دوران هخامنشی: جهان‌گشایی و امپراتیسم، ۵۳۹- ۳۳۱ ق.م***. مترجم: زهرا باستانی. تهران: سمت.

- کریمیان، حسن؛ سرفراز، علی اکبر و ابراهیمی، نصراله. (۱۳۸۶). «بازیابی کاخ‌های هخامنشی در برازجان با اتکا به داده‌های باستان‌شناسی». ***باغ نظر***. شماره ۱۴، سال ۷، صص ۴۵- ۵۷.

-کورت، آملی. (۱۳۸۳). ***هخامنشیان***. تهران: ققنوس.

-کوک، جان مانوئل. (۱۳۸۳). ***شاهنشاهی هخامنشی***. مترجم: مرتضی ثاقب‌فر. تهران: نشر ققنوس.

-گری، جان. (۱۳۷۸). ***اساطیر خاور نزدیک، بین‌النهرین***. مترجم: م.ح. باجلان فرخی. چ ۱. تهران: اساطیر.

-گیرشمن، رومن. (۱۳۸۵). ***ایران از آغاز تا اسلام***. مترجم: محمد معین. چ ۱۷. تهران: معین.

مبینی، مهتاب، دادور، ابولقاسم. (۱۳۹۰). «ستون، نماد قدرت در معماری هخامنشی». ***فصلنامه نگره***. ش۱۹، صص ۸۱- ۹۴.

- محمدی‌فر، یعقوب؛ محمدی‌فر، یوسف. (۱۳۸۵). «تحلیلی بر شیوه‌های حسابداری و حسابرسی در بین‌النهرین و ایران از اواخر هزاره چهارم ق.م تا پایان دوره هخامنشی». ***مجلهٔ مطالعات ایرانی***. سال ۵، شماره ۱۰ ، صص۲۱۳- ۲۳۳.

- موسوی، مهرزاد. (۱۳۹۰). ***جستاری در پیشینهٔ هنر هخامنشی***. شیراز: رخشید.

- موسوی، میرطیب. (۱۳۸۳). ***ارتش و سیاست***. ویراستار: آزاده موسوی. تهران: نشر مردم سالار.

نامور مطلق، بهمن. (۱۳۸۷). «دوسویگی ارجاعی در سنگ نگاره بیستون». ***پژوهشنامه علوم انسانی***، شماره ۵۸، صص ۲۳۳- ۲۵۴.

-والزر، گرولد. (۱۳۸۹). ***نقوش اقوام شاهنشاهی هخامنشی***. مترجم: دورا اسمودا خوب‌نظر. تهران: پازینه.

-ویسهوفر، یوزف. (۱۳۸۵). ***ایران باستان***. مترجم مرتضی ثاقب فر. تهران: ققنوس.

ب. منابع لاتین

-Dandamayev, M.A. (1999). "Achaeminid imperial Policies and provincial governments"**, *Iranica Antiqua***.vol 24: PP. 269- 282.

- Deimel, A. (1931). ***Sumerische Tempelwictschft zur zeit urukaginas and seiner Vorganger*** (Anor 2): Rome.

-Keen, A.G. (1998). ***Dynasric Lycia: A political history of the Lycians and their relations with foreign powers c.545-362 B.C.*** ISBN 90 04 10956 0

-Kellens, J. (2000***). Essays on Zarathustra and Zaroastrianism. (ed) P.O.Skjærvø***: California.

-Kelley. T. (2003). "Persian Propaganda. Aneglected factor in ee xxeaaaaaaaann ff rr eece add ee ttttt us". ***Lieden: Iranica Antiqua***. vol 38: PP. 173- 219t

-Kent, R.G. (1953). ***Old Persian (Gerammar, Texts, Lexicon)***: New Haven.

-Koldewey, R. (1931). ***Die Königsburgen von Babylon I-II.*** (WVDOG 5-54, Leipzig .

-Moosavi Jashni, S.S And Kasrai, M.S. (2010). "Geopolitical Elemets of Political Legitimacy in the Bisitun Inscription". ***Geopolitics Quarterly***. vol 6, No 4: PP. 139- 153.

-Nylander, C. (1970***). Ionians in Pasargadae; Studies Old Persian architecture, Uppsala***: Acta Universitatis Upsalensis 1.

.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی